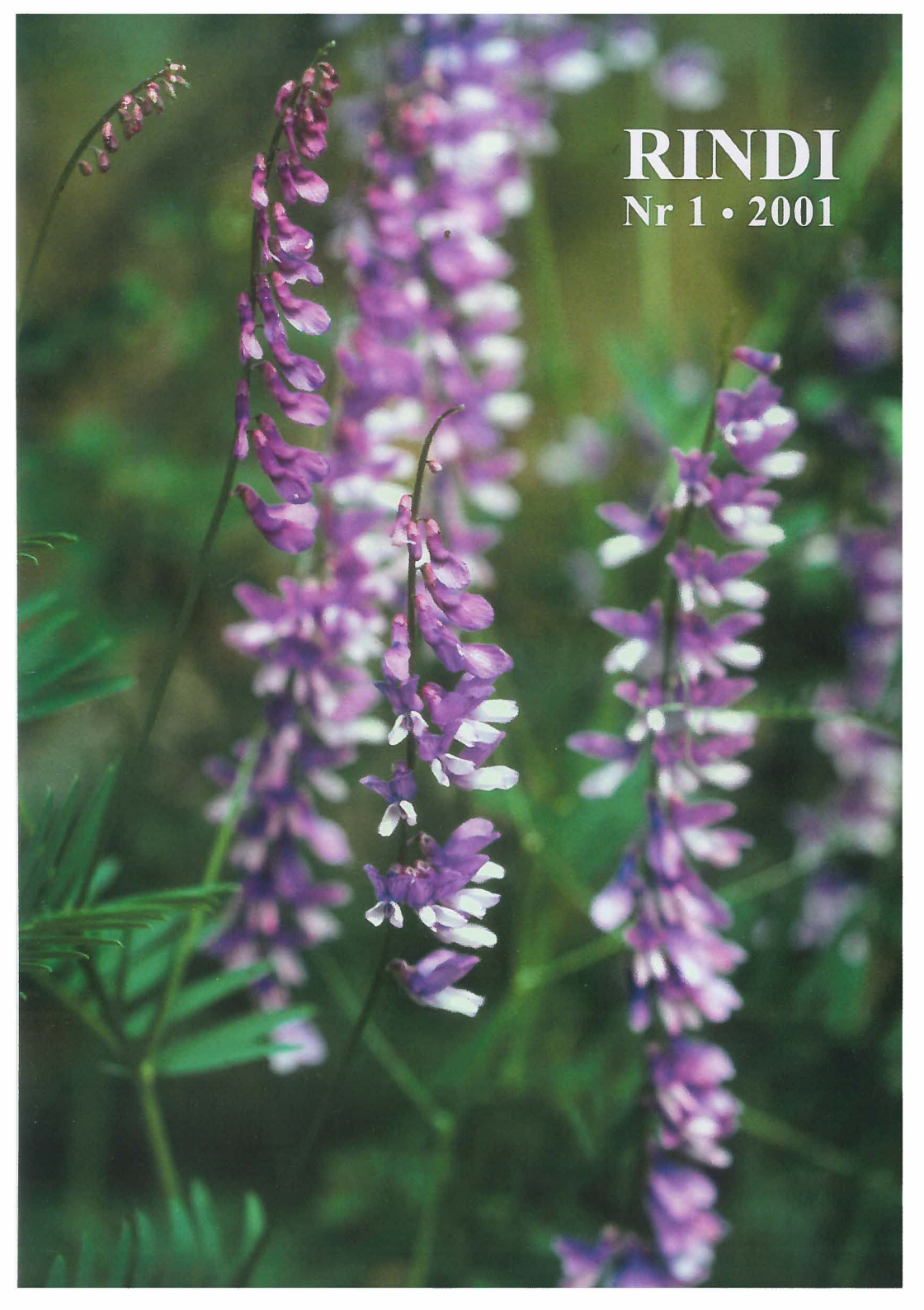

The background of the cover is a photograph of several tall, slender stems of purple flowers, likely vetches, with small, delicate blossoms. The flowers are in various stages of bloom, with some showing white centers. The background is a soft, out-of-focus green, suggesting foliage.

RINDI

Nr 1 • 2001

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 21 • 2001 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby

Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby

Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 100 kr/år för den som bor i Sverige, 150 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt postgiro) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Ungdomar under 21 år betalar 50 kr/år. Familjemedlem betalar 25 kr/år. Föreningens postgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagandera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Stig Högström, Neptungatan 21, 621 41 Visby	tel 0498-21 40 63
	Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Barbro Pettersson, Sigdes, Burs, 620 13 Stånga	tel 0498-48 30 04
	Kerstin Gahne, Bertels 129, Stenkumla, 621 95 Visby	tel 0498-26 21 44

Omslagsbilden: Luktvicker, *Vicia tenuifolia*, på Lilla Karlsö. Foto: Stellan Hedgren 20 juni 1981.

Återfynd av luktvicker på Gotska Sandön

MATTIAS IWARSSON

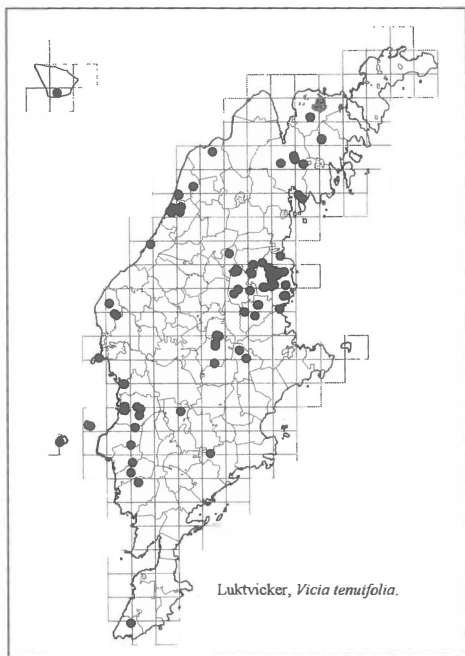
Under den årliga ”Sommarbotanik”-kursen som Hemse folkhögskola anordnar brukar vi göra en del trevliga fynd av växter och djur. I år, 2000, blev utbytet gott, mycket tack vare de kunniga och nyfikna deltagarna. Fuktförhållandena var speciella och ”torvmossarna” alltså *Sphagnum*-tuvorna som finns här och där på dynerna framträdde med en avvikande blågrön färg vilket gjorde att vi upptäckte dessa tuvor på en mängd nya ställen, i något fall även på slät mark. De stora (cirka 4–5 m) tuvor har tidigare endast setts på västra slutningen av Bourgröms dyn några hundra meter söder om Sandkrogen.

Det mest uppeendeväckande fyndet gjorde vi den sista juni då vår vandring gick till den södra delen av ön. Efter lunch vid Hamnudden fortsatte vi utmed södra sidans klapperstensstrand där strandkålen verkar ha ökat under de senaste åren. Vid S:t Annae udde hittades de första hybriderna mellan röd och vit skogslilja, *Cephalanthera longifolia* × *rubra*. De hade också ett mycket bra år i år då ön fått en hel del fukt under försommaren. Vi klättrade upp och följde raskanten vid Höga land fram till Eken där vi vilade.

Efter paus gick vi ett litet stycke norrut och passerade Högalandsvägen för att göra ett botaniskt svep i den lilla eklövskog som kallas Braustens ängar. På äldre kartor står ibland Braustäppan. Vegetationen är artrik med stor blåklocka, stor kustruta, knölsmörblomma och kråkvicker, *Campanula persicifolia*, *Thalictrum minus* ssp. *minus*, *Ranunculus bulbosus* och *Vicia cracca*. I ett lägre, skuggigare parti av ängten finns en del ormbunksarter t. ex. skogsbräken och lundbräken, *Dryopteris carthusiana* och *D. dilatata*. Området är lite snärjigt att gå i på grund av den höga växtligheten.

Vi fortsatte rakt uppför dynen till dess övre kam (cirka 50 m från vägen) och jag demonstrerade kråkvicker som blommade fint. Någon pekade då ut en vicker som blommade lite längre bort och vi gick för att se närmare på den. Jag tänkte genast på luktvicker, *Vicia tenuifolia*, men mindes att jag tidigare haft problem att skilja dessa båda arter åt. Nu tittade vi i floran och kunde konstatera att detta var ett nyfynd. Naturvårdsverket har godkänt att ett belägg togs i form av en blomställning och ett blad. Beläggmaterialet har lagts i Gotlands Naturmuseums herbarium.

Luktvicker är blå/vit och ser i mycket ut som en kråkvicker men med större blommor och rak lång blomställning. På lokalen kunde vi räkna ett tjugotal blommade skott. Antagligen växer arten med jordstammar som en del andra arter av vickersläktet. I så

Utbredningskarta för luktvicker, *Vicia tenuifolia*.

fall rör det sig förmodligen om ett enda eller ett fåtal individ. Lokalen bedömdes vara 20–30 m².

Historien om arten innehåller lite intressant stoff. Växten rapporterades först från Höga land av Anton Jansson 1925 i en uppsats om insekterna på ön. Eftersom inget belägg fanns och ingen lyckats återfinna lokalen, antog både Arwidsson 1938 och Ingmansson & Peterson 1989 att detta var en felbestämning av kråkvicker. När lokalen nu återfunnits, kan man konstatera att arterna är svåra att skilja. Det är tänkbart att vi återfunnit artens enda lokal på ön, något som vidare efterforskningar i området runt Braustens ängar får utvisa.

Litteratur:

- Arwidsson, T. 1938. Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken. *Vetenskapsakademiens avhandlingar i naturskyddsärenden* 1. Stockholm.
- Ingmansson, G. & Peterson, J. 1989. Växter på Gotska Sandön. *Rindi* 9:2.
- Jansson, A. 1925. *Die Insekten-, Myriopoden- und Isopodenfauna der Gotska Sandön*. Örebro.

Mattias Iwarsson
Malma Bergsväg 26
756 45 Uppsala

Nyheter i Gotlands flora 2000

JÖRGEN PETERSSON

Under denna titel presenteras de växter, som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste kärlväxter. Dessutom ges en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i senare tid.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. Främst önskar vi in uppgifter om de arter, som markerats med “-” i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio fynd sedan 1983. Vi är även tacksamma om vi får in rapporter gällande de arter, som är medtagna på ArtDatabankens rödlista över hotade arter i Sverige (Gärdenfors (ed.), 2000).

Namnskick samt ordningsföljden för arterna överensstämmer med ”Förteckning över svenska kärlväxter” (Karlsson, 1997). De latinska namnen är kursiverade. I lokalangivelserna är sockennamnen kursiverade. Belägg i herbarier betecknas som följer: Göteborg (GB), Lund (L), Riksmuseets herbarium i Stockholm (S), Uppsala fytoteket (UPS).

Kalkbräken, *Gymnocarpium robertianum*

Från den i föregående års rapport (Petersson 2000) behandlade lokalen vid Muramaris i *Visby* meddelar Torbjörn Lindell att det fanns tre grupper om sammantaget 25 m².

Näbbtrampört, *Polygonum oxyspermum*

En något udda växtplats hittades 1999 (även sedd 2000) på sprängsten med grus vid stranden just innanför gränsen för skjutfältet norr om Gnisvärd, *Tofta* (Torbjörn Lindell). Näbbtrampört finns noterad från detta område redan av Bengt Englund, som inventerade öns stränder 1928-30 samt 1933-36 (Englund 1942). Den normala växtmiljön är opåverkade sandstränder.

Den nu funna växtplatsen utgör den femtonde i modern tid på Gotland (inklusive Gotska Sandön). På flera av dessa har dock arten försvunnit. I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassas näbbtrampört som starkt hotad (EN). Den är också fridlyst enligt de nya bestämmelserna (se t.ex. Hedgren 1999).

Åkerklätt, *Agrostemma githago* ssp. *githago*

Fjorton exemplar hittades på en nyanlagd dammvall söder om Hojgards myr, *Tofia* (Torbjörn Lindell). I södra delen av myren har ett viltvatten anlagts. Klättens normala biotop är ogräsrika åkrar, men exemplar har tidigare hittats på t.ex. vägkanter (Petersson 1999).

Sumparv, *Stellaria crassifolia*

Återfanns under året vid den tidigare kända lokalen i kärren sydväst om Harudd i *Hall* (Jörgen Petersson). Härifrån först uppgiven av Bengt Pettersson (1958). I denna avhandling nämns sumparven växande fläckvis talrikt på havssidan av högsta stormvallen vid Hasselriv i *Hall*. Ett belägg togs av samma person redan år 1948 då sumparven insamlades på sandig klappervall med tångrester öster om Hässle udd (= Hasselriv). Detta var vid denna tid den enda kända växtplatsen på ön (jfr Hultén 1971). Dock uppger Bengt Pettersson (1975) denna växt från Skansudd i *Visby*, där den växte i kärrika delar ut mot stranden (Brucebo naturreservat). Här skulle det säkert löna sig att leta efter arten, eftersom området numera betas och är mycket sumpigt.

Första uppgiften från Gotland härstammar från J. H. Wallman, som besökte ön 1833-1835. Han såg då arten vid Kyllajs hamn i *Hellvi* (Hartman 1843). Karl Johansson (1897) kommenterar uppgiften enligt följande: "Ej sedd i senare tid. Herbarieexemplar obekanta". Det finns trots detta belägg tagna i området 1836 av Carl Säve (GB) och 1855 av L. M. Larsson (UPS). Sumparven fanns också kvar i detta område under 1980-talet (Engquist 1985). År 1986 växte den i en sumpmark sydväst om vassen 50 m sydost Strandridaregården i *Hellvi* (Jörgen Petersson). Sumparven sågs här senast 1988 (Stig Högström). Senare eftersökningar har varit resultatlösa. Numera är växtplatsen igenvuxen.

Gotlandsnunneört, *Corydalis gotlandica*

Denna för Gotland endemiska vårört noterades under året växande i närheten av fiskemuseet vid Kovik, *Sanda* (Tord Porsne). För övrig utbredning samt historik hänvisas till Petersson (1999 b) samt artikel om Lilla Karlsö i detta nummer av Rindi.

I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) återfinns gotlandsnunneörten med beteckningen Sårbar (VU). Denna art finns även upptagen i EU:s Habitatdirektiv (Bilaga 2 och 4; Rådets direktiv 92/43/EEG) samt i IUCNs globala rödlista för kärlväxter (Walter & Gillett 1998). Gotlandsnunneörten är fridlyst (se t.ex. Hedgren 1999).

Gulkronill, *Hippocrepis emerus*, på Mallgård hajd. Foto: Jörgen Petersson juli 2000.

Balkanoxel, *Sorbus graeca*

En art som från odling i Visby expanderar runt nämnda stad (Högström & Fåhraeus 1993, Johansson & Larsson 1996). Under det gångna året hittades arten i skogskanten cirka 500 m sydost om Blåhäll, *Tofta* (Torbjörn Lindell). Härmed har ett rejält skutt tagits från de tidigare sydligaste växtplatserna vid Kneippbyn i *Västerhejde*. Mot nordost är balkanoxelns känd från *Bro*. Arten sprids med fåglar och bör kunna dyka upp på än mer avlägsna platser.

Gulkronill, *Hippocrepis emerus*

Gulkronill hittades under året fyra kilometer nordnordväst Mallgårds uppe vid det föreslagna naturreservatet "Mallgårds hajd", *Alskog* (Jörgen Petersson). Här finns arten på tre växtplatser. Den första utgörs av kanten av en kalkkulle, där ett relativt livskraftigt bestånd noterades. Den andra lokalen var belägen 200 m nordväst om föregående. Cirka 30 exemplar växte här nedanför en kalkås vid några silikatstenar. Ytterligare ett bestånd fanns hundra meter nordväst om det senare, där ett exemplar växte i en död enbuske i trivial tallskog.

Tre buskar noterades även i östbranten av klinten sydost om Millklint i *Gammelgarn* (Jörgen Petersson). 200 m söder om denna växtplats hittades ännu ett exemplar. Det

Blåmåra,
Asperula orientalis.
Scannad bild av pressat
belägg från Hellvi.

växte i mossor över en svag kalksluttning i relativt sluten skog (Jörgen Petersson). Under året har gulkronillen också påträffats söder om Herrgardsklint, vid en låg klintkant, på ett område om cirka 5 m² (Stellan Hedgren). Dessa lokaler ligger i samma område som en lokal som tidigare noterats under Projekt Gotlands Flora, men vars läge ej redovisats med exakta koordinater (Bengt Jonsell).

Övriga lokaler samt historik redovisas av Petersson (1999 b). I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassas gulkronillen som Starkt hotad (EN). Gulkronill är fridlyst (se t.ex. Hedgren 1999).

Knutört, *Anagallis minima*

Ett ytterligt rikt bestånd hittades under året på botten av ett fuktigt, sandigt dike mot åkern 300 m nordnordväst Stora Norrgårde i *Sproge* (Gun Ingmansson). Detta är enbart den femte lokalen i modern tid. Tilläggas bör att primäruppgiften för Gotland härrör från *Sproge* socken vid Lindarve (Nyman 1840; belägg i UPS). Under 1800-talet även funnen vid Tjängdarve i samma socken (Johansson, 1897). För övriga lokaler samt historik hänvisas till Petersson (1992, 1999).

I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassas knutörten som Missgynnad (NT).

Blåmåra, *Asperula orientalis*

Påträffades under året växande i en vägkant nära en trädgård vid Norrgårde i *Hellvi* (Titti Svärdshammar; det. Thomas Karlsson). Växten var okänd av trädgårdsägaren. Odlad art som på Gotland ej tidigare noterats utanför trädgårdar. Blåmårans utbredningsområde omfattar västra Asien.

Lavendel, *Lavandula angustifolia*

Fyra små bestånd har noterats nära en gammal stengrund vid Lillhammars, *Kräklingbo* (Katrín Ekström, meddelat av Torbjörn Lindell). Detta fynd är det tredje vi känner till under senare år. Artens historik samt övriga lokaler anges av Johansson & Larsson (1997).

Flikbrunört, *Prunella laciniata*

Ett bestånd med spridda exemplar hittades under den gångna sommaren i en glesbevuxen beteshage 350 m nordost Rangsarve i *Näs* (Jörgen Petersson). Beståndet förefaller att åtminstone delvis utgöras av en hybridsvärm med vanlig brunört (*Prunella vulgaris*). Detta utgör den andra kända lokalen för flikbrunört på Gotland och i Sverige. Den andra växtplatsen finns norr om Krakstädar i *Burs* (Larsson 1985 b). Flikbrunört har sitt utbredningsområde från Västeuropa till västra Asien och Nordafrika.

Natt och dag, *Melampyrum nemorosum*

Ett bestånd växte vid en parkeringsplats nära Ekeviken på *Fårö* (Marita Westerlind). Tidigare känd från Västlands i *Vamlingbo* (Johansson 1988) och Jakobsvägen i *Eksta* (Petersson 1992). Växten är ej naturlig på ön. Beståndet i Vamlingbo inkom t.ex. med en från fastlandet införd hasselbuske.

Kalvnos, *Misopates orontium*

Från Myrse i *Stenkumla* rapporteras en ny växtplats för detta hotade och vackra ogräs (Sölve Nilsson). Cirka 30 exemplar växte i ett trädgårdsland. Den har setts här under flera år. Detta är den tionde växtplatsen som noterats sedan 1983, då Floraprojektet startade på ön (Petersson 1998). I Rödlisterade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassas kalvnosen som starkt hotad (EN). Den är också fridlyst enligt de nya bestämmelserna (se t.ex. Hedgren 1999).

Hjärtklocka, *Campanula alliariifolia*

Ett bestånd av denna odlade växt hittades på Lausbackar cirka 500 m nordost Bjärges i Lau (Barbro Pettersson). Detta är den fjärde växtplatsen för arten på Gotland. Tidigare uppgifter finns från kyrkan, bygdegården och längs vägen till Sjaustru i *Gammelgarn*, en vägkant några kilometer öster om *Kräklingbo* kyrka (Thulin 1985) samt tillfälligt från en häck nära Säveskolan i *Visby* (Johansson & Larsson 1997).

Ängsklocka, *Campanula patula*

Denna på fastlandet rätt vanliga växt är en stor raritet på Gotland. En lokal har meddelats 400 m NNO Sjaustru i *Gammelgarn* (Torbjörn Lindell, Sven Svensson). I registret för Projekt Gotlands Flora finns följande uppgifter: I gräsmark med flera gräsfröinkomlingar 1,2 km norr Änges i *Burs* (Ingrid Enquist), åkerkant söder om fornkärområdet Vidängar i *När* (Gun Ingmansson), ett exemplar cirka 750 m NNO Liffrideträsk i *Stånga* (rapportör ej namngiven) samt fyra växtplatser i vallar och närliggande diken och skogsbryn i södra delen av Södra Lundsmyr vid Bjärbyholm i *Etelhem* (Gun Ingmansson). På den senare lokalen fanns även vitblommiga exemplar. En tidigare rapport finns även från en betesvall i f.d. Rojrträsk i Hamra (Fåhraeus & Högström 1985). Omkring 1985 sågs ängsklocka under ett enda år rikligt på skräpig gräsmark mellan Klints backar och golfbanan i *Othem* (Barbro Lindberg och Bo Göran Johansson, muntl.; jfr nedan!).

Första uppgiften från Gotland anges av Karl Johansson (1910) från en åker och åkerren öster om Othems klint, *Othem*: ”för några år sedan funnen af Apotekare J. Hamner”. Belägg togs av Hamner 1909 (UPS) och Johansson 1910 (S, UPS). Under 1920-talet samlas den av E. Th. Fries från Hallvards i *Västerhejde* 1923 (S, UPS) och Hästnäs myr i *Väskinde* 1924 (S) (se även Fries 1925). År 1934 växte ängsklockan vid Tängelgårde i *Lärbro* (Fries 1942). Från samma tidsperiod föreligger även ett fynd från f.d. Mästermyr, *Levide* (Nils Alroth 1938, GB). Ängsklockan samlades då i en vall väster om vägen Levide – Silte mittför norrdelen av ”Synke” (jfr karta i Ljungqvist 1914).

Miljöangivelserna antyder att ängsklockan inkommit med vallfrö till Gotland i början av förra århundradet. Den har uppenbarligen alltid varit en sällsynt art på ön. Noteringar för denna art mottages tacksamt.

Stor haverrot, *Tragopogon dubius*

Cirka 20 exemplar växte år 1999 på hållmarkerna 400 m SV ”Grönbo” d.v.s. väster om Nasume myr på Tofta skjutfält, *Tofta* (Torbjörn Lindell). Detta är den elfte nutida växtplatsen för denna art på Gotland. Historik samt övriga växtplatser anges av Petersson (1988, 2000). I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) återfinns den stora haverroten i hotgruppen Sårbar (VU). Den är också fridlyst enligt de nya bestämmelserna (se t.ex. Hedgren 1999).

Kal knipprot,
Epipactis phyllanthos.
Foto: Bo Göran
Johansson, Tofta
1 augusti 1997.

Kal knipprot, *Epipactis phyllanthos*

En ny växtlokal hittades under den gångna sommaren i sandig tallskog cirka 500 m väster om Holmhällar i *Vamlingbo* (Lars-Åke Pettersson). Denna sällsynta orkidé är tidigare känd från Ljugarn i *Ardre*, Tofta strand i *Tofta*, NO kyrkan i *Hörsne*, N Vändburg (två lokaler) och vid Stora Sindarve i *Hamra* samt från NO-delen av *Roma* (Pettersson 1990, 1992). Med årets växtplats har vi nu kännedom om sju lokaler på ön.

Sankt Pers nycklar $\times$ alpnnycklar, *Orchis mascula* $\times$ *spitzelii*, på lokalen i Fole.
Foto: Lars-Åke Pettersson.

I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) återfinns den kala knippproten som Missgynnad (NT). Liksom alla orkidéer är den även fridlyst (se t.ex. Hedgren 1999).

Sankt Pers nycklar $\times$ alpnnycklar, *Orchis mascula* $\times$ *spitzelii*

En hybrid mellan dessa båda orkidéer växte i öppen kalktallskog cirka 800 m nordost om Stora Ryftes i Fole (Lars-Åke Pettersson).

Hybriden omnämns första gången av Hylander (1941). Bakgrunden var ett fynd av Bengt Pettersson från västra kusten i *Hall* (Pettersson 1947). Bengt Pettersson redovisar i sin avhandling en karta med detta och ytterligare tre fynd av hybriden (Pettersson 1958). Förstauppgiften verkar enligt kartan ligga väster om Nors i *Hall*. Enligt Torgny Rosvall (muntl.) låg växtplatsen söder om Nors fiskeläge, där den även setts senare. De andra prickarna motsvarar lokaler vid Hundlausar i *Vamlingbo* (Se även foto från 1973 i Rindi 1983 nr. 2), norr om Klints backar i *Othem* samt området nordväst Brutmyr i *Rute*. Sentida växtplatser anges från Harudd i *Hall* (Engquist 1987), Hasselriv i *Hall* (fåtal ex. i slutet av 1970-talet), Helendeskog norr Svärtesmyr i *Hall* (rikligt under ett tiotal år; senast sedd under 1980-talet) och från Krakfot vid avfarten till Fjäle i *Anga* (Bo Göran Johansson, muntl.)

Huvudtåg, *Juncus capitatus*

Ett mycket rikligt bestånd med över femtusen exemplar hittades under året på kanten av ett fuktigt, sandigt dike mot åkern 300 m nordnordväst Stora Norrgårde i *Sproge* (Gun Ingmansson). Detta är endast den andra lokalen för huvudtåg under Floraprojektets tid. Den föregående hittades i *Hejde* under florainventering år 1991. Cirka 10 exemplar växte då i sista vårfuktiga plogfåran av en sandig kornåker, belägen på Kauparve ägor och en meter från gränsdiket till *Guldrupe*. Här har arten ej setts sedan upptäcktsåret (Pettersson 1999 b).

Första uppgiften från Gotland finns hos C. F. Nyman (1840), där växten meddelas av D. S. Högberg (resor på ön 1837, 1840) som växande på åkern närmast Tjängdarve i *Sproge*. Härifrån togs flera belägg under 1800-talet. Fyndet år 2000 innebär att huvudtåg funnits i *Sproge* under mer än 160 år. För övrig historik hänvisas till Petersson (1999 b).

I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) återfinns huvudtåget i hotkategorin Sårbar (VU).

Hårstarr, *Carex capillaris*

Under förberedelserna inför Lilla Orkidéresan hittades några enstaka exemplar av hårstarr i Laxarve änge i *Boge* (Gun Ingmansson). De växte i en glänta i den sydöstra delen av ängten. Tidigare är hårstarren känd från två närbelägna lokaler vid Limmorträsk och från Skalahällar på *Fårö* (Johansson 1988), Anglarve äng i *Träkumla* (Pettersson 1989), Korsängen i *Othem*, norr om Bondans träsk på *Fårö* (Pettersson 1990) samt Haugstainsängen i *Gammelgarn* (Pettersson 1991).

Källgräs, *Catabrosa aquatica*

Ännu en växtplats för detta sällsynta och vikande gräs hittades under året i ett sumphål i kärren sydväst om Harudd i *Hall* (Elsa Bohus Jensen, Gun Ingmansson, Bo Göran

Johansson, Jörgen Petersson). I senare tid är källgräset endast blivit funnet på Storsudret, dels i *Hamra* innanför Ainviken samt dels ett hundratal meter sydost om Simunde i *Vamlingbo*. Miljön utgörs i båda dessa senare fall av en relativt stor källa i betesmark (Petersson 1995, 1999).

I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassas källgräset som Sårbar (VU). En prick i Hulténs atlas kan motsvara årets fynd (Hultén 1971). För övriga historiska fynd hänvisas till Petersson (1995).

Kolvhirs, *Setaria italica*

Detta gräs hittades 1999 i omrörd jord vid en trevägskorsning 400 m ostnordost Strandkyrkan i Gnisvärd, *Tofta* (Torbjörn Lindell). Tidigare endast noterad från sop-tippen i *Visby* (Larsson 1985 a). Ursprunget till förekomsterna utgörs troligen av fågel-frö.

Litteratur:

- Aronsson, M. (red.) 1999: *Rödlistade kärlväxter i Sverige - Artfakta*. - ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Englund, B. 1942: Die Pflanzenverteilung auf den Meeresufern von Gotland. *Acta bot. Fenn.* 32.
- Engquist, I. 1985: Gamla hamnar på nordöstra Gotland 8 september 1985. Exkursionsrapport. - *Rindi* 5: 73.
- Engquist, I. 1987: Hall-Hangvarreservatet. Exkursionsrapport. - *Rindi* 7: 75-76.
- EU:s *Habitatdirektiv* - (Bilaga 2 och 4; Rådets direktiv 92/43/EEG)
- Fries E. Th., 1925: Några gotländska växtlokaler. *Svensk Bot. Tidskr.* 19: 426-429.
- Fries E. Th., 1942: Några gotländska växtlokaler. *Botaniska Notiser* 1942: 409-412.
- Fåhraeus, G & Högström, S. 1985: Nyheter i Gotlands flora 1984. *Rindi* 5: 11-21.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2000: *Rödlistade arter i Sverige 2000*. - ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hartman, C. J. 1843: Handbok i Skandinavien's Flora (ed. 4) - Stockholm.
- Hedgren, S. 1999: Nya bestämmelser om fridlysning. - *Rindi* 19: 155-158.
- Hultén, E. 1971: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. 2:dra upplagan. - Stockholm.
- Hylander, N. 1941: *Förteckning över Skandinavien's växter. I. Kärlväxter*. Lund.
- Högström, S. & Fåhraeus, G. 1993: Balkanoxel, *Sorbus graeca*, det senaste tillskottet till Gotlands Sorbus-flora. *Svensk Bot. Tidskr.* 87: 265-274.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. †, 1997: Odlade växter i Gotlands natur II. - *Rindi* 17: 47-139.
- Johansson, K. 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. - *K.V.A.Handl.*, Bd. 29:1.
- Johansson, K. 1910: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. *Botaniska Notiser* 1910: 210-258.
- Karlsson, T. 1997: Förteckning över svenska kärlväxter. - *Svensk Bot. Tidskr.* 91: 241-560.
- Larsson, B. 1985 a: Soptippen i Visby ur botanisk synpunkt. *Rindi* 5: 7-10.
- Larsson, B. 1985 b: *Prunella laciniata*. *Rindi* 5: 74.
- Ljungqvist, J. E. 1914: *Mästermyr - en växtekologisk studie*. Karlstad.
- Nyman, C. F. 1840: Bidrag till Gottlands Flora. - *K.V.A. Handl.* f. 1840.
- Petersson, J. 1989: Nyheter i Gotlands flora 1988. - *Rindi* 9: 3-15.
- Petersson, J. 1990: Nyheter i Gotlands flora 1989. - *Rindi* 10: 4-13.

- Petersson, J. 1991: Nyheter i Gotlands flora 1990. - *Rindi* 11: 16-27.
- Petersson, J. 1992: Nyheter i Gotlands flora 1991. - *Rindi* 12: 4-18.
- Petersson, J. 1993: Nyheter i Gotlands flora 1992. - *Rindi* 13: 14-26.
- Petersson, J. 1994: Nyheter i Gotlands flora 1993. - *Rindi* 14: 4-18.
- Petersson, J. 1995: Nyheter i Gotlands flora 1994. - *Rindi* 15: 4-17.
- Petersson, J. 1996: Nyheter i Gotlands flora 1995. - *Rindi* 16: 14-33.
- Petersson, J. 1997: Nyheter i Gotlands flora 1996. - *Rindi* 17: 3-14.
- Petersson, J. 1998: Hotade växter på Gotland. Del 1: Försvunna och akut hotade arter. - *Rindi* 18: 4-43.
- Petersson, J. 1999 a: Nyheter i Gotlands flora 1997 och 1998. - *Rindi* 19: 3-23.
- Petersson, J. 1999 b: Hotade växter på Gotland. Del 2: Sårbara arter. - *Rindi* 19: 59-118.
- Petersson, J. 2000: Nyheter i Gotlands flora 1999. - *Rindi* 20: 11-17.
- Petersson, B. 1947: Orkidénotiser från Gotland. - *Botaniska Notiser* 1947: 100-103.
- Petersson, B. 1958: *Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation*. - Uppsala.
- Petersson, B. 1971: *Översiktsplan för Gotlandskusten. 1. Inventering av växtlighet och landskapsbild*. - Visby.
- Petersson, B. 1975: Exkursion till Gotland 13-15 juni 1975. *Svensk Bot. Tidskr.* 69: 466-468.
- Thulin, M. 1985: Ängsnäva och några andra märkliga växter kring Gammelgarns kyrka. - *Rindi* 5: 62-64.
- Walter, K. S. & Gillett, H. J. (eds.) 1998: *1997 IUCN Red List of Threatened Plants*. - The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Jörgen Petersson
Humlegårdsvägen 18
621 46 Visby

Veronika

GUN INGMANSSON

Några av de allra tidigast blommande vårväxterna hör till släktet *Veronica*. Många av dem har sin blomningstid redan i april, men några arter kan blomma mycket tidigare, ja nästan året runt. Det är inte särskilt svårt att se att det är en veronika. Fyra foderblad och fyra kronblad, oftast i en tiltalande, blå färg – blekblå, himmelsblå, mörkblå, ljus violetta, sällan vita och med den övre fliken lite större än de tre övriga. Ofta har blomman ett vitt ”öga”. Två ståndare är också ett bra kännetecken. Däremot är det inte alltid så lätt att skilja de olika arterna åt. Sidan 464 i Krok-Almquists flora är en av de sidor som jag slår upp utan att behöva titta i registret. Där börjar nämligen nycklarna till släktet *Veronica* och den sidan är så ofta använd att den fastnat i minnet.

Det finns 23 olika taxa på Gotland. Några av arterna kan bilda hybrider med varandra, t ex dikes- och vattenveronika och murgrönsveronika finns i två olika underarter. De flesta är tämligen allmänna, men Gotland hyser tre av landets mest sällsynta veronikor, alvarveronika, klibbveronika och dikesveronika.

Och vem var då Veronica? Jo, troligtvis gav Linné dessa vackra blommor namnet efter Den heliga Veronica, helgonet som torkade av Jesus ansikte med en linneduk, när han gick till Golgata. Svettduken var då indränkt med saften av veronikor.

De här arterna har hittats på Gotland:

Strandveronika, *V. longifolia*
Axveronika, *V. spicata*
Teveronika, *V. chamaedrys*
Majveronika, *V. serpyllifolia* ssp.
serpyllifolia
Ärenpris, *V. officinalis*
Bäckveronika, *V. beccabunga*
Dyveronika, *V. scutellata*
Vattenveronika, *V. anagallis-*
aquatica
Dikesveronika, *V. catenata*
Fältveronika, *V. arvensis*
Vårveronika, *V. verna*
Alvarveronika, *V. praecox*
Åkerveronika, *V. agrestis*

Glansveronika, *V. polita*
Luddveronika, *V. opaca*
Trädgårdsveronika, *V. persica*
Trådveronika, *V. filiformis*
Äkta murgrönsveronika, *V. hederifolia* ssp. *hederifolia*
Skuggveronika, *V. hederifolia* ssp.
lucorum
Praktveronika, *V. austriaca* ssp.
austriaca
Flikveronika, *V. austriaca* ssp.
teucrium
Klibbveronika, *V. triphyllos*
Kransveronika, *Veronicastrum*
virginicum

Fältveronika, *Veronica arvensis*. Foto: Bo Göran Johansson, Aränge, Bäl, 7 maj 1983.

Vårveronika, *Veronica verna*. Foto: Stellan Hedgren, Faludden 7 maj 1994.

Här presenteras några av arterna i släktet lite närmare. Urvalet är subjektivt gjort, mest beroende på om det funnits bilder på arten.

Fältveronika, *Veronica arvensis*

1-årig. Det här är den allra vanligaste av de tidiga, oansenliga, småvuxna veronikorna. Blomman är blå eller nästan vit och mycket liten (2-3 mm). Man hittar fältveronikor på all typ av öppen mark – gräsmattor, torrängar, åkrar, vägkanter... Hela växten är finhårig. Det man lättast känner igen den på är de övre stödbliden som är lansettlika och verkar sticka ut över blommorna medan de nedre är äggrunda. (Stödbliden är de blad som sitter där blomskaftet utgår från stjälken.)

Vårveronika, *V. verna*

1-årig. Vårveronika är mycket lik den betydligt vanligare fältveronikan; den har en lika liten, blå blomma och är lika oansenlig. Den blommar också redan i april. De övre stödbliden är likaså lansettlika, men de nedre är karaktäristiskt parflikiga. De nedre bladen är parflikiga och de övre ordentligt 3-7 flikiga. Den trivs på öppna, sandiga ytor, t.ex. runt kaninhål, på torrängar längs stigar o dyl. Arten är inte så vanlig på Gotland, men möjligen är den förbisedd eftersom den ofta är mycket småvuxen. Man måste nog gå ner på knä för att hitta den. Kanske är den något strandbunden på Gotland. Den växer t.ex. längs västra delen av Skvalpvik, öster om Holmhällars pensionat i blottad sand och på sandhedar i norra delen av Herrviken på Furilden.

Klibbveronika, *Veronica triphyllos*. Foto: Stellan Hedgren, Hablingbo omkring 20 maj 1995.

Klibbveronika, *V. triphyllos*

1-årig. Klibbveronika har en mörkblå blomma, något större än vårveronikans (4-5 mm). Det är den andra veronikan med flikiga blad, men den är ändå inte särskilt lik vårveronikan. Hela växten är kraftigare, hårig och körtelhårig och ofta rödanlupen. Den trivs på kalkrik sandjord och är därför tämligen sällsynt i Sverige. På Gotland hittar man den inte heller särskilt ofta, då mest som åkerogräs eller på störd mark, där den kan få växa utan större konkurrens från andra arter. Vamlingbo socken hyser de flesta lokalerna, men också Stenkyrka och Västergarn har flera. Klibbveronika räknas som missgynnad (kategori NT) i senaste Rödlistan.

Alvarveronika, *Veronica praecox*. Foto: Stellan Hedgren, Malms i Hellvi, 23 maj 1983.

Alvarveronika, *V. praecox*

1-årig. Alvarveronika är en kräsen, liten art som inte vill växa var som helst. Den är kalkgynnad och mycket känslig för konkurrens. Den verkar också välja lokaler där den får stor värmeinstrålning, sluttningar mot söder eller öppna alvarmarker. Vissa år är den svår att hitta, medan den ett annat år finns rikligt på sina lokaler. Växten är både hårig och körtelhårig och alla bladen är hela och rejält naggade. Blommorna är små, men har en lysande blå färg. Ett bra kännetecken är att stiftet sticker ut ordentligt på kapseln. Hela växten kan vara rödanlupen. Man kan hitta den i början på maj t.ex. på Stora Karlsö, på hällmarken vid Malms i Hellvi och på Lindeberget. Den finns bara i Skåne och på Öland och Gotland. Arten räknas som sårbar (VU) i senaste Rödlistan.

Glansveronika, *Veronica polita*,
ogräs i fotografens trädgård.
Foto: Bo Göran Johansson,
Vall, 15 mars 1984.

Glansveronika, *V. polita*

1-årig. Glansveronikan är en för många växtintresserade "okänd" art. Den har mörkblå blommor (5-8 mm) och växer ofta lite vekt utbredd över marken. Glansveronika och luddveronika, *V. opaca*, (ingen bild) kan vara mariga att skilja åt. Båda arterna har små, mörkblå, kortskaftade blommor, om man jämför med de arter som beskrivs här nedan. Nu måste man titta på bladen. Glansveronika har glansiga, djupt naggade blad, medan luddveronika har matta, grunt naggade blad. I Den Nordiska Floran (Mossberg, Stenberg, Ericsson) finns bra jämförande bilder på kapslarna, för de skiljer sig också åt. Luddveronikan är en sällsynt art i hela landet. På Gotland har den rapporterats ett 30-tal gånger och de flesta lokalerna är knutna till människan. Det är kyrkogårdar, sop-tippar och liknande. Glansveronikan är betydligt vanligare och säkert dessutom under-skattad. Den hittas främst på sand och grus i åkrar, gräsmattor och på ruderatmarker.

Trådveronika, *Veronica filiformis*.
 Foto: Bo Göran Johansson,
 Sockerparken i Romakloster,
 6 maj 1982.

Trådveronika, *V. filiformis*

Trådveronika är en inkomling ända från trakten av Svarta havet. Det är en mycket tilltalande art, som även har sålts som plantor av en handelsträdgård i Boge. Namnet har den fått av att blommorna sitter på hårfina, långa skaft. Färgen på blommorna är blekviolett, med nedre kronbladet lite ljusare. Om man har den i sin gräsmatta tycker den bara om att man klipper av den. Då lossnar små fragment av den tunna, rotsläende stjälken som sedan raskt blir nya små plantor. Eftersom blommorna är ganska stora, 10-15 mm, bildar den lysande, blå kuddar i gräset. Så just när den blommar som bäst i slutet på maj, är den lätt att hitta. Men det är ingen allmän art. Den växer i närkontakt med människan t.ex. på Lye kyrkogård, i Vibble och i Sockerbruksparken i Romakloster.

Teveronika, *Veronica chamaedrys*. Foto: Stellan Hedgren, Stora Karlsö 1972.

Teveronika, *V. chamaedrys*

Mormors glasögon kallade vi den här, mycket vanliga arten, när jag var liten. Den är flerårig och lätt att känna igen, bl.a. har stjälken två hårrader. Blomman är ca 10 mm, blå med mörka ådror och med ett tydligt vitt "öga". Man hittar den nästan överallt i hela landet. Den finns t.ex. på stränder, i trädgårdar, i skogsmark och på vägkanter.

Gun Ingman
Vinkelgatan 2 b
621 49 Visby

Exkursionsrapporter 2000

Malms och Kyllaj i Hellvi den 6 maj 2000.

I strålade sol samlades tiotalet deltagare vid Hellvi kyrka. I hagen söder om kyrkan längs med kyrkogårdsmuren blommade redan vårklynne, vårskärvfrö och majs-mörblomma, *Valerianella locusta*, *Thlaspi perfoliatum* och *Ranunculus auricomus*. Murgrönsveronika, här med underarten skuggveronika, *Veronica hederifolia* ssp. *lucorum*, och svalört, *Ranunculus ficaria*, var i slutet på sin säsong. Från kyrkogården hade även en del lökväxter spritt sig till detta område. Här växte både armenisk och vanlig pärlhyacint, påsklilja, rysk blåstjärna och vårkrokus, *Muscari armeniacum*, *M. botryoides*, *Narcissus pseudonarcissus*, *Scilla siberica* och *Crocus vernus*. Vi kunde även studera skillnader och likheter mellan våtarv och blekarv, *Stellaria media* och *S. pallida*, vilka på denna lokal växte nära varandra.

Nästa stopp gjordes vid Malms, där vi vandrade söderut över alvaret. På vägen fanns alvaroxbär och måbär, *Cotoneaster canescens* och *Ribes alpinum*, vid vägkanten. På kalkhällarna blommade våtarv och alvararv liksom grusbräcka och stenkrassing, *Cerastium semidecandrum*, *C. pumilum*, *Saxifraga tridactylites* och *Hornungia petraea*. Alla dessa arter tillhör ju avdelningen små vitblommiga vårväxter. Det vi letade efter denna gång var annars en rödanlupen ört med relativt stora och djupt blå blommor. Alvarveronikan, *Veronica praecox*, som stämmer in på beskrivningen är märkvärdigt svår att få syn på. Till slut och med allas hjälp kunde vi räkna in cirka 50 exemplar.

Efter fikapaus i Kyllaj hamn besågs den här växande flädern, *Sambucus nigra*, med finflikiga blad. Längre söderut var vårflenörten, *Scrophularia vernalis*, nyuppkommen och blommade med sina gula blommor. Som exkursionsledare fungerade Ingrid Engquist och Jörgen Petersson.

Jörgen Petersson

Strömmaån den 4 juni 2000

Vi var 20 deltagare denna vackra försommardag som var precis lagom varm för en vandring vid vatten. Men först måste vi ställa ifrån oss bilarna och eftersom det inte finns plats för så många fordon vid ån hade vi fått tillstånd att ställa oss vid Wastesons affär i Stånga och gå därifrån.

Strömmaån, som förr kallades för Malbyån, kommer uppifrån Etelhem och övergår så småningom i Närkån och rinner ut i Lausviken. Ån har ett mycket vackert och vindlande förlopp under en sträcka av ca 2 km, norrut från Stenstugu i Stånga. Där slingrar den sig fram nere i en dalgång med yppig växtlighet, vilket inte är vanligt på Gotland

Vid Strömmaån. Fotot är taget i slutet av maj 2001. Björken är grön, gullvivorna står i blom och ramslöken har precis börjat blomma. Foto: Bo Göran Johansson.

där de flesta vattendragen är raka kanaler som grävts för att vattnet fort skall rinna undan. Vid Strömmaån har man gjort precis tvärtom och under 1800-talet i stället anlagt fördämningar för att utnyttja vattnets ganska stora fallhöjd till att driva kvarnar, sågar m.m... Nu är det mesta borta, men tack vare att Stånga och Lye hembygdsföreningar har röjt och byggt broar och att markägare håller betesdjur där så kan man ännu se resterna av den forna verksamheten. Dessutom går det lätt att ta sig fram.

Karaktärsträd är grönpilarna, *Salix × rubens*, en korsning mellan lönäcke- och vitpil. Många är höga och har mycket grova stammar och på några fallna, kvarliggande växte eldticka. Vi kunde se flera andra trädarter, men kanske att man särskilt lade märke till alla stora sötkörbärsträd, *Prunus avium*. Ofta är ju gotländska träd pinade av blåst och torka, men här har de gott om vatten och lä i dalgången och det ger verkligen ett annorlunda intryck.

Före den första fördämningen, på lite torrare mark, växte kummin, fältarv och praktfulla johannesnycklar, *Carum carvi*, *Cerastium arvense* och *Orchis militaris*. Vid den fågelrika dammen (med svarthakedoppingar) såg vi sjöfråken, *Equisetum fluviatile*, andmat, *Lemna minor*, och stora fält av blommande svärdsilja, *Iris pseudacorus*. Längre fram längs stigen, nere i dalen, dominerade ramslöken, *Allium ursinum*, och bildade en doftande grön matta med vita, stjärnlika blommor.

Efter att vi passerat gränsen mellan Stånga och Lye socknar blev växtligheten mera öppen och här fanns mängder av överblommade gullvivor, *Primula veris*. Äkta malört, *Artemisia absinthium* och johannesört, *Hypericum perforatum*, hade däremot inte börjat blomma än, men kunde ändå kännas igen, och apotekare Stig Ekström kunde berätta om bästa sättet att krydda sitt brännvin med dem. Han berättade också om hur samma johannesört hade kopplats samman med den sorgliga bibliska berättelsen som slutar med att Johannes Döparens huvud hamnar på ett fat.

Nu hade vi kommit fram till en tomt som varit öde sedan kanske femtio år. Här fanns ett stort vådräd kvar och många gamla trädgårdsväxter stod kvar. Det var många olika lökväxter som aftonstjärna, pärlhyacint, vildtulpan och "gotlandstulpan", *Ornithogalum nutans*, *Muscari botryoides*, *Tulipa sylvestris* och *T. gesneriana*. Den sistnämnda är en senblommande sort, gul med smal, röd kant på kalkbladen. Här fanns också parkslide, *Fallopia japonica*, mörkröd bondpion, *Paeonia* × *festiva* och kaipar (skogslök), *Allium scorodoprasum*. Att dessa växter klarat sig utan skötsel i så många år är ett gott bevis på de gamla sorternas hårdighet.

Ännu längre fram längs stigen vid ån växte toppjungfrulin, *Polygala comosa*, och två rosarter som trots att de inte blommade kunde identifieras genom bladens doft. Det var äppelros och hartsros, *Rosa rubiginosa* och *R. villosa*. Som avslutning fick vi höra Kurt Lillro från Lye berätta om skötseln av Strömmaån. Han berättade om betet av amkor, om hur träden klappades (hamlades) och om den restaurerade vattenkvarnen vid Lillrone, som också var vårt slutmål. Just här blommade bäckveronika, *Veronica becabunga*, och vattenmåra, *Galium palustre*, och det var en fin plats att dricka sitt kaffe på.

Sedan återvände vi samma väg tillbaka men denna gång gick det betydligt snabbare, antagligen för att det bar neråt hela vägen.

Barbro Pettersson och Gun Ingmansson

Sprogestranden den 16 juli 2000

Efter en uppsamling vid Sproge kyrka förflyttade vi oss ner till stranden norr om Klase fiskeläge. Vårt mål var Rullen, ett sandigt område, delvis avsnört från land. Inom ett tämligen begränsat område finns här flera olika biotoper – sandstrand, en lagun, fuktiga strandängar och torrängar.

Det var nog ett 30-tal deltagare som vandrade ut över den inhägnade bron. Vädret var, mot förmodan, soligt denna regniga sommar. Den betade strandängen lyste bitvis helt röd av glasört, *Salicornia europaea*. Vi tittade på kustbaldersbrå, *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum*, och havsnarv, *Spergularia maritima*, och försökte bekanta oss med flera olika arter mållor: rödmålla, blåmålla, strandmålla, brådmålla och spjutmålla, *Chenopodium rubrum*, *C. glaucum*, *Atriplex littoralis*, *A. longipes* ssp. *praecox*, *A. prostrata*. De är inte så lätta, särskilt inte när de är mycket små och saknar frukter. På sandstranden växte ett bestånd av välsk krassing, sodaört och sandsallat, *Cardaria draba*, *Salsola kali*, *Lactuca tatarica*. Efter att ha gått norrut på stranden klev vi över en

stätta och kom in på de betade delarna. Här finns både lite torrare och fuktigare partier. Rödtoppa, kustarun och ormtunga, *Odontites vulgaris*, *Centaurium littorale*, *Ophio-glossum vulgatum*, föredrog det blötare underlaget, medan vildlin, jordklöver, harklöver, rotfibbla, knutnarv, sandstarr och vårtåtel växte lite torrare, *Linum catharticum*, *Trifolium campestre*, *T. arvense*, *Hypochoeris radicata*, *Sagina nodosa*, *Carex arena-ria*, *Aira praecox*. Vi gick in mot talldungen och på vägen såg vi många fler ormtungor. Nu fanns också smultronklöver, *Trifolium fragiferum*, och dvärgarun, *Centaurium pul-chellum*. Och här hittade vi också de första exemplaren av flockarun, *C. erythraea* var *erythraea*. Nu hade vi alltså möjlighet att jämföra alla de tre arunarterna som vi har på Gotland. På Rullen finns rika bestånd av flockarun, som räknas som en sårbar art i Sverige.

På tillbakavägen såg vi spikblad, fackelblomster och havssälting, liksom blommande natt-viol, *Hydrocotyle vulgaris*, *Lythrum salicaria*, *Triglochin maritimum*, *Platanthera bifolia*.

Gun Ingmansson var exkursionsledare.

Vätlingsmyr och Lickershamn i Stenkyrka den 16 augusti 2000

Ett 10-tal deltagare samlades vid Stenkyrka kyrka denna soliga och varma augustisön-dag för vidare färd mot dagens första exkursionsmål, Vätlingsmyr. Området vi besökte har två olika delar, dels en högmosse, en naturtyp som är sällsynt på Gotland, dels en mer näringsrik, kärrartad del. Tyvärr håller hydrologin i området sakta på att förändras, kanske delvis på grund av utdikningar i omgivande marker. Inom området för själva högmossen kan man dock fortfarande finna arter som är vanliga på fastlandet men mestadels är ovanliga här på ön. På högmossen fann vi flera arter av vitmossor, *Sphagnum* sp., kråkbär, *Empetrum nigrum*, tuvull, *Eriophorum vaginatum*, och ljung, *Calluna vulgaris*, men det som glädde oss mest var flera fina exemplar av rosling, *Andromeda polifolia*, som ännu var i knopp. I den bördigare och mer kärrartade delen påträffades flera ormbunksarter som majbräken, *Athyrium filix-femina*, skogsbräken, *Dryopteris carthusiana*, och ekbräken, *Gymnocarpium dryopteris*. Tyvärr lyckades vi inte finna granbräken, *Dryopteris cristata*, som tidigare varit sedd här. I en fuktigare del av området växte även ett flertal mossarter som ingår i gruppen bladmossor, björn-mossan, *Polytrichum commune*, med sina enbarrslika blad, räffelmossan, *Aulacomnium palustre*, med sitt typiska bruna rotludd på nedre delen av stammen, skuggstjärnmossan, *Mnium hornum*, som bildar mörkgröna tuvor och blåmossa, *Leucobryum glaucum*, även kallad falsk vitmossa, som växer i halvklotformiga kuddar. En iögonfallande art är palm mossan, *Climacium dendroides*, som liknar ett miniatyrträd. Bland mossorna i den fuktiga delen växte även typiska fastlandsarter som tranbär, *Vaccinium oxycoccos*, och pors, *Myrica gale*. Vi fann även ett fint bestånd av klotpyrola, *Pyrola minor*, samt sumpmåra, *Galium uliginosum*. Även skogsstarr, *Carex sylvatica*, och löktåg, *Juncus bulbosus*, växte här.

Tranbär, *Vaccinium oxycoccus*, växande i rostvitmossa, *Sphagnum fuscum*. Foto: Stellan Hedgren, Bunge 28 juni 1992.

Efter besöket på Vätlingsmyr åkte vi vidare ner till havet vid Lickershamn. Där intog vi vår medhavda matsäck invid strandkanten. Mätta och belåtna promenerade vi en kortare sträcka längs stranden och botaniserade bland strandväxterna. Vi fann fina exemplar av strandkål, *Crambe maritima*, som är fridlyst, den lilla torktåliga saltarven, *Honckenya peploides*, marviol, *Cakile maritima*, som har väldoftande blommor samt strandråg, *Leymus arenarius*. Liksom saltarv är strandråg duktig på att binda sand. Strandmålla, *Atriplex littoralis*, med sina lansettlika-linjära blad och spjutmålla, *A. prostrata*, växte intill varandra. I närheten fann vi även sparris, *Asparagus officinalis*, vilken man som här, ibland kan finna på sandiga stränder. Den skarpt doftande strandkvannen, *Angelica archangelica* ssp. *litoralis*, med sina stora blomställningar, videört eller strandlysing som den också kallas, *Lysimachia vulgaris*, fann vi också i närheten. Gladde gjorde även frossörten, *Scutellaria galericulata*, med sina vackra blå blommor. Några växter som man även kan finna i andra miljöer än på stränder påträffade vi också här. Bitterfibbla, *Picris hieracioides*, stinknäva, *Geranium robertianum*, gullris, *Solidago virgaurea*, samt sandlök, *Allium vineale*, är några exempel. En liten bit från själva stranden hittade vi också några utblomnad exemplar av purpurknipprot, *Epipactis atrorubens*.

Karin Wågström och Ingrid Engqvist

Mattlummer, *Lycopodium clavatum* ssp. *clavatum*. Foto: Bo Göran Johansson, Fårö, Ulla Hau, augusti 2000.

Fårö den 3 september 2000

En tapper skara trotsade duggregnet och infann sig vid Sudersand. Vi begav oss till första målet vilket var tallskogen sydost om Ulla Hau. Här finns relativt rikt med ormbunksväxter i de sandiga skogarna. Vi studerade skogsbräken och lundbräken liksom träjon och majbräken, *Dryopteris carthusiana*, *D. dilatata*, *D. filix-mas* och *Athyrium filix-femina*. En förmodad hybrid mellan de första insamlades men har senare visat sig vara en spenslig lundbräken. Vackra mattor av revlummer, *Lycopodium annotinum* ssp. *annotinum*, beskådades innan vi började finkamma marken efter områdets raritet mellanlummern, *Lycopodium complanatum* ssp. $\times$ *zeillerii*. Det är en mellanform med karaktärer både från cypresslummer och vanlig plattlummer, *L. complanatum* ssp. *chamaecyparissus* och ssp. *complanatum*. Dessa båda senare är underarter till huvudarten plattlummer. Vid en stigförgrening fanns några exemplar och längre upp i skogen i en sandslutning växte ett femtiotal exemplar av mellanlummern. I samma område sågs ljusgröna revor av mattlummer, *L. clavatum* ssp. *clavatum*. Även denna art är en sällsynthet på Gotland och finns enbart i de sandrikaste områdena av ön.

Vi förflyttade oss vidare till Ekevikens västra del, där vi vid ett pittoreskt fiskeläge intog medhavd matsäck. På udden sydost om Bohakasandet noterades ryl, *Chimaphila umbellata*, i en ung tallskog. Vi fortsatte nu i skogen bakom sommarstugorna till betes-

marken mot nordväst. Här hittades fina exemplar av den hotade ljungögontrösten, *Euphrasia micrantha*. Sammanlagt inräknades cirka 100 individ. Ute på fågelskyddsområdet Norsholmen stannade vi till öster om den f.d. banvallen. Här växer ytterligare en hotad art, nämligen höstlåsbräken, *Botrychium multifidum*. I detta sandiga område fanns även en hel del betesgynnade svampar, såsom papegojvaxskivling och blodvaxskivling, *Hygrocybe psittacina* och *H. coccinea*. På återvägen över sandplagen vid Bohaka noterades östersjötåget, *Juncus balticus*, och andra strandarter.

Jörgen Petersson

Torsburgen den 1 oktober 2000

Denna söndag, den första i oktober, samlades ett 10-tal personer för att gemensamt botanisera i omgivningarna kring Torsburgens östra del. 1992 inträffade, som de flesta nog kommer ihåg, en stor skogsbrand i området. Stora arealer skogsmark brann men själva branten klarade sig dock från lågornas rov. När vi nu vandrade stigen upp från Tjängvide lucke mot branten och brandtornet noterade vi dock att många granar ser vissna ut och en hel del träd har dött. Döda och omkullfallna träd ligger som plockepinn i delar av området. Detta medför naturligtvis att många arter beroende av död ved får ett smakligt smörgåsbord, men hur det går för skuggkrävande kryptogamer återstår att se. Dagens exkursion var också främst riktad mot kryptogamfloran som är mycket varierande och rik i området.

Efter bara en kort vandring längs stigen upp mot brandtornet stannade vi till vid ett par stora kalkstensblock. På första blocket fann vi liten stjärnfruktlav, *Petractis hypo-leuca*, en starkt hotad kalkstenslav som hittills bara påträffats på Gotland. *Bagliettoa* sp. med ljus bål och svarta insänkta fruktkroppar och en bladlav tillhörande släktet *Collema* hittade vi också här. På nästa kalkblock träffade vi på laven *Gyalecta jenensis* med sin rostbruna bål samt kalkkrusmossa, *Tortella tortuosa*, och kalkkammossa, *Ptilium crista-castrensis*, som är vanliga på kalkrika underlag på Gotland. En kärllkryptogam växte också här, kalksvartbräken, *Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens*. Vidare längs stigen fann vi filtlav, *Peltigera collina*, växande på låga klippblock. På den branta klippväggen längre upp kunde vi se *Caloplaca chrysodeta* samt murruta, *Asplenium ruta-muraris*. Invid stigen växte fina bestånd av glansnäva, *Geranium lucidum*, och så slutligen strax före platån den starkt hotade och även fridlysta gulkronillen, *Hippocrepis emerus*, samt en på Torsburgen vanlig art, kungsmynta, *Origanum vulgare*. Vi vände så tillbaka längs stigen en bit och vek därefter av söderut för att leta upp uddbräken, *Polystichum aculeatum*, ytterligare en starkt hotad art samt även den fridlyst. Den "gamla" plantan verkar vara på tillbakagång men har producerat ett nytt sidoskott som vi nu hoppas utvecklas till en livskraftig planta. Strax intill växte även majbräken, *Athyrium filix-femina*, och träjon, *Dryopteris filix-mas*.

Åter tillbaka till bilarna och den medhavda matsäcken för att därefter åka söderut. Vi stannade till vid branterna före Ardre lucke vars miljö verkade spännande. Längs med vägen växte rikligt med den numera fridlysta revlummern, *Lycopodium annotinum ssp annotinum*, men vi fann även thujamossa, *Thuidium tamariscinum*, husmossa, *Hylocomium splendens*, väggmossa, *Pleurozium schreberi*, stor kvastmossa, *Dicranum majus*, samt rikligt av den mer krävande västliga hakmossan, *Rhytidiadelphus loreus*. På granstammar fann vi havstulpanlav, *Thelotrema lepadinum*. På ett ställe under branten rinner det fram en källa. Sådana miljöer brukar vara intressanta och så var det även här. Flera krävande mossarter växte i den fuktiga och blöta miljön vid och runt källan. Kamtuffmossa, *Palustriella commutata*, kärrbryum, *Bryum pseudotriquetrum*, källtuffmossa, *Cratoneuron filicinum*, fetbålmossa, *Aneura pinguis*, kan nämnas. Här fann vi även bäckstjärnmossa, *Mnium punctatum*, vågig praktmossa, *M. undulatum*, fickmossa, *Fissidens adianthoides*, samt skogsvitmossa, *Sphagnum palustre*, och brokvitmossa, *S. russowii*. Förutom mossorna växte här även ekbräken, *Gymnocarpium dryopteris*. Så tog vi oss upp under klintkanten (en rätt krävande stigning!) för att se vad den hade att bjuda. Vi fann på vandringen söderut växande på skuggiga och fuktiga partier av klinten, grov fjädermossa, *Neckera crispa*, platt fjädermossa, *N. complanata*, samt grov baronmossa, *Anomodon viticulosus*. Alla tre arterna indikerar att området förblivit skuggigt och relativt ostört under lång tid. Laven *Lepraria membranacea* fann vi också här och var på de branta klippväggarna.

Så besökte vi så Diksmyr som breder ut sig öster om grusvägen. Den visade sig hysa en rik och intressant mossflora. Det var dock något "lurigt" att gå ut här då det på sina ställen verkade finnas bottenlösa "hål", vilket en av de undertecknade fick erfara! Arter som vi inte träffat på tidigare under exkursionen var kalkkällmossa, *Philonotis calcaria*, klotuffmossa *Palustriella falcata*, kamtuffmossa, *P. commutata*, rostvitmossa, *Sphagnum fuscum*, purpurvitmossa, *S. warnstorffii*, tallvitmossa *S. nemoreum*, kärrbryum, *Scorpidium scorpioides*, samt stor fickmossa, *Fissidens adianthoides*. Några kärlväxter noterades också, bland annat kärrlilja, *Tofieldia calyculata*, slätterblomma, *Parnassia palustris*, och källnate, *Potamogeton coloratus*, samt slutligen ett halvgräs, näbbstarr, *Carex lepidocarpa*.

Som avslutning på exkursionen åkte vi till Östergarn för att leta upp några intressanta ormbunkar. Vid flyktingkällan kunde vi studera kalkbräken, *Gymnocarpium robertianum*, och slutligen på en klippavsats vid Östergarnsberget hjorttunga, *Asplenium scolopendrium*. Båda dessa arter återfinns på den nationella rödlistan som sårbar respektive starkt hotad. Den senare är dessutom fridlyst.

Karin Wågström och Bo Göran Johansson

Liten vårresa till Lilla Karlsö

BO GÖRAN JOHANSSON

Över 25 år har jag bott på Gotland och aldrig besökt Lilla Karlsö tidigt på våren. Och alla rapporter om spännande vårblommor: nunneörter, vårlökar, blå sminkrot, och alvarveronika, *Corydalis* sp., *Gagea* sp., *Lithospermum arvense* var. *coerulescens* och *Veronica praecox*. Men nu blev det äntligen dags! Den 12 maj, klockan 10 på lördag förmiddag väntade båten att ta oss över från Djupvik. Gruppen innehöll större delen av styrelsen i Gotlands Botaniska Förening och – för säkerhets skull – även föreningens revisor. Och med oss fanns också Anncatrin och Björn Hjernqvist som ledde oss på den rätta vägen till de intressanta växtlokalerna.

Vi började med en vandring på sydsidan nedanför klinten. I rasmarken står stora almar, både skogsalm, *Ulmus glabra* ssp. *glabra*, och lundalm, *U. minor*. Men enligt Anncatrin är dessa två arter inte lätta att skilja från varandra utan mellanformer uppträder. Med stor sannolikhet handlar det om en serie hybrider mellan dem, *U. × hollandica*. Hybriden är belagd från Lilla Karlsö 1879 (S. Lewenhaupt, S, som *Ulmus montana* β *nitida*, ombestämd till *U. × hollandica* av P. Uotila 1996). Tyvärr finns ingen fullständig genomgång av det nuvarande almbeståndet på ett drygt 40-tal stora träd.

I slutningarna nedanför klinten började två av öns karaktärsväxter, hjärtstilla och kransborre, *Leonurus cardiaca* och *Marrubium vulgare*, att komma upp. De växte på trampad och färgödd mark, enligt Anncatrin långsamt tilltagande i antal. Även nässel-snärjan, *Cuscuta europaea*, växer här, men av den såg vi inget så här tidigt på året. Nässlorna, *Urtica dioica*, däremot, både sågs och kändes.

I gräsmarken lite längre ner observerades också den lilla dvärgmaskrosen *Taraxacum platyglossum*. Den känns igen på sina inrullade kantblommor som får en lite rödaktig anstrykning längst ut genom att kantblommornas utsida är rödtonad. Från den andra arten i samma grupp, *T. obliquum*, skiljs den genom att bladflikarna är spetsiga och att den brukar ha lite hår på stjälken strax under blomkorgen. Arten noterades först för ett år sedan, då Jörgen Petersson såg den uppe på platån, där vi också senare mötte den. Enstaka plantor av blå sminkrot stod redan i blom här nere. Nu förflyttade vi oss upp på platån via en brant stig uppför klinten. Några av oss hade fullt upp med att sätta fötterna rätt bland grus och stenar, men Jörgen hann med att notera glansveronika, *Veronica polita*, ny art för Lilla Karlsö.

Väl uppe på platån vandrade vi norrut mot Norder Vagnhus. Sandviol, *Viola rupestris*, blev en glad överraskning för många av oss. Det visade sig att den växte här och

Stor nunneört, *Corydalis solida*, "karlsöformen", vid Norder Vagnhus på Lilla Karlsö, Eksta. Foto: Bo Göran Johansson 12 maj 2001.

Gotlandsnunneört, *Corydalis gotlandica*, nära Dårkätten, Lilla Karlsö, Eksta. Foto: Bo Göran Johansson, 12 maj 2001.

där över hela platån. Sandviol är lätt att känna igen på sin sammetsmåriga blomstjälk. En kal form påträffas ibland på Gotland, men alla plantor som vi tittade närmare på visade sig vara håriga. Vegetationen uppe på platån var kortvuxen, präglad av bete och torka. Närmare klintkanten fanns en del låga svackor i kalkstenen, där markfuktigheten tycktes vara större och där gräset växte frodigare. Här visade Annecatrinn ett bestånd av nunneört, som efter mycken tvekan och konsultation av speciallitteratur preliminärt bestämdes som stor nunneört, *Corydalis solida*. Nunneörten var lågvuxen och ganska fåblommig med flikade stödblad, så det andra alternativet var sloknunneört, *C. pumila*. Men blommorna var enfärgade med ganska stora "vingar" och med en krökt sporre, egenskaper som kännetecknar stor nunneört, så som den ser ut på Stora Karlsö, där den förekommer rikligt. Två blommande stjälkar togs som belägg (godkänt av ön tillsynsman) och har sänts till Magnus Lidén i Uppsala, som bekräftat (i brev) att det verkligen är *C. solida*, "ganska lik dem på Stora Karlsö". Enligt Lidén avviker populationen av stor nunneört på Stora Karlsö från de övriga skandinaviska populationerna genom sina eleganta brett vingade blommor, där sporren ofta är krökt nedåt i spetsen, ganska korta blomskaft och genom att frukten smalnar av gradvis mot stiftet. På Lilla Karlsö är den stora nunneörten gammal; den samlades redan av O. A. Westöö 1855. Westöö uppfattade den som "*Corydalis laxa*" och under detta namn redovisades den i K. Johanssons flora (Johansson 1897). Först 1993 ombestämde arken av Magnus Lidén till stor nunneört, *Corydalis solida*. Enligt K. Johansson gjordes Westöös fynd av nunneörten i en

Blå sminkrot, *Lithospermum arvense* var. *coeruleascens*, på platån på Lilla Karlsö, Eksta, 12 maj 2001. Foto: Bo Göran Johansson.

bergsklyfta på norra sidan av ön, dvs i närheten av nuvarande lokal. Johansson skriver också att han själv sett växten på östra sidan av ön.

Vi drog oss nu österut och vandrade ner från platån, mot Dårkätten. Nedanför klippbranten och i små avsatser i själva branten visade Anncatrin oss nu på den andra spännande nunneörten, gotlandsnunneört, *Corydalis gotlandica*. Den var delvis överblommad, men blommade uppenbarligen mycket senare här, i det skyddade norrläget, än på de stora lokalerna i Västergarn. Särskilt på klippphyllorna, skyddad för fårbetet visade den sin förmåga att täcka marken med otaliga små och stora plantor. Den föreföll att trivas lika väl här som i Västergarn, men möjligheterna att rymma ut från de betesskyddade fickorna är förmodligen ganska små.

Och nu måste vi vända. Båten skulle ta oss tillbaka redan klockan 15. Upp igen på platån. Idogt spanande efter alvarveronika – som inte behagade visa sig, men blå sminkrot tittade upp här och var istället – drog vi oss söderut mot hamnen, lyckliga över en fin dag på Lilla Karlsö.

Bo Göran Johansson
Levide Vall
621 93 Visby

Avaeken fortsätter att växa

STIG HÖGSTRÖM

Den gamla eken vid Ava på Fårö, ”avaeken”, fortsätter att växa trots sin höga ålder, cirka 600 år. Jag mätte omkretsen i brösthöjd förra året och nådde 629 cm, mätt med ett stålmaßtbånd (med ett gammalt krympt tygmaßtbånd fick jag 640 cm – onekligen en påminnelse om de felkällor som finns vid sådana här mätningar). Den sista kända mätningen visade att eken växt omkring 1 cm i omkrets under det senaste halvsekle (Ekman 1945), en siffra som visat sig vara tillväxtresultatet under flera århundraden.

Professor Sven Ekman (1945) har sammanställt mått som tagits på avaekens omkrets under tre århundraden. Han skriver också att ”... det torde vara enastående att ett träd blir mätt så många gånger under en följd av 200 år..”

416 cm 1741 Linnæus 1745

460 cm 1840 Nyman 1842

505 cm 1866 Säve 1866

499 cm 1870 Säve 1870

529 cm 1898 markägaren enligt Johansson 1911

530 cm 1910 Johansson 1911

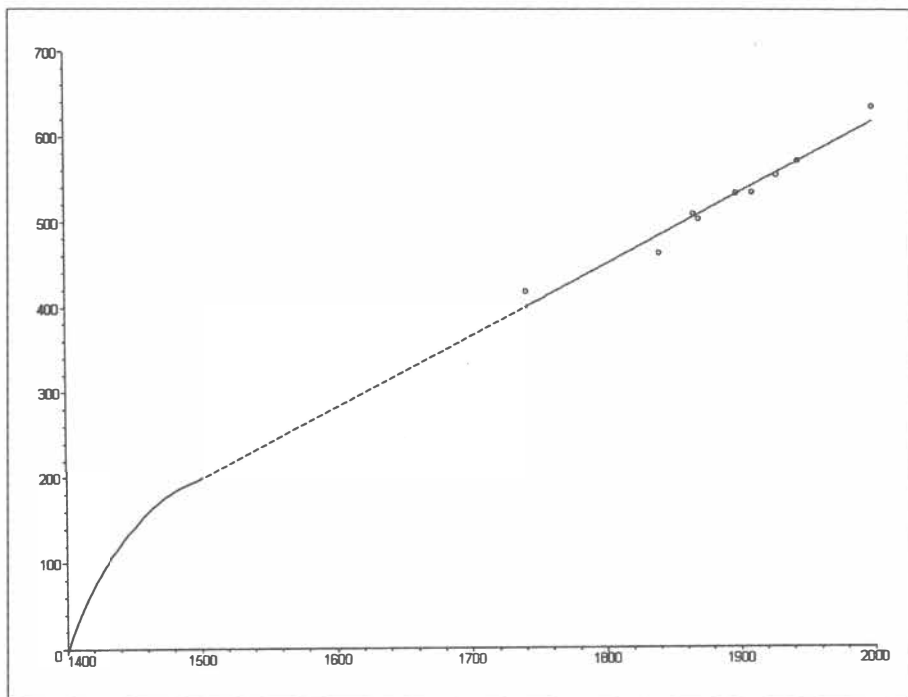
551 cm 1928 Sernanders exkursion enligt Ekman 1945

568 cm 1944 Ekman 1945

Tillförlitlighet

Bara efter en snabb blick på mätvärdena ser man egendomligheter, som att P. A. Säves andra mätning är 6 cm mindre än den han gjorde 4 år tidigare och att endast 1 cm skiljer två mätningar med 12 års mellanrum, markägarens 1898 och K. Johanssons 1910. Både Johansson (1911) och Ekman (1945) har kritiskt granskat de olika mätningarna. Ekman menar t.ex. att det endast är ett grovt mått som Linnés medhjälpare tagit fram genom armmått (famntagning), 27 alnar omkring”.

Johansson (1911) har svårt att få måtten att gå ihop. För att få en jämn tillväxtkurva måste han justera en del meddelade mätvärden, som Linnés ”sju alnar” (= 415 cm) som han tycker verkar alltför avrundat och vill hellre ha ett värde på cirka 400 cm. Nymans värde på 460 cm tror han är felmätt och bör vara 480 cm istället. Båda dessa anmärkningar kan avläsas på min schematiserade kurva (första och andra prickerna räknat från vänster). Johansson tror att mätningar kan ha skett på olika ställen på ekens stam och inte som i dag på gängse brösthöjd. Men eken är jämntjock. Jag tror snarare att det kan vara mätverktygens kvalitet som mankerade. Sådana felkällor saknar emellertid i stort

Schematiserat diagram över avaeakens tänkta tillväxt. De nio olika mättillfällena har lagts in som små cirklar. Kurvan för de första hundra åren följer Johnson (1975). Se i övrigt i texten.

sett betydelse om man kan konstruera en schematiserad tillväxtkurva från den första grodden i början på 1400-talet fram till i dag år 2000.

Jag har gjort ett sådant försök som visar avaeakens tillväxtkurva under hela dess tillvaro. Jag har därvid prickat in de uppmätta värdena vid de 9 olika mättillfällena under tiden 1741 – 2000. En rät linje som ansluter till dessa punkter bildar tillväxtkurvas avslutande 250 år. För att få kurvan för ekens första århundraden har jag följt Johnsons (1975) tillväxtkurva för ek. Han skriver att varje trädart har sitt speciella tillväxtmönster, oberoende av klimatet och markens beskaffenhet med jordlagrets tjocklek, fuktighet och näringshalt samt temperatur och nederbörd. Avaeakens första grodd har beräknats till omkring 1411 (Johansson 1911) och omkring 1419 (Ekman 1945). Jag har applicerat den begynnande tillväxtkurvan enligt Johnsons kurva för de första 100 årens tillväxt under 1400-talet och så bundit ihop denna kurva med den tidigare konstruerade.

Om man mäter på min förenklade kurva kan man få fram den årliga tillväxten av ekens omkrets, t.ex. under 1400-talet: 2,2 cm per år, 1500-talet 2,0 cm per år samt från 1600-talet och framåt: 0,8 cm per år.

Avaeken har en ståtlig krona ännu efter 600 år. Foto: S. Högström 21 mars 2001.

Dagens träd

”Trädet var alltigenom friskt” skriver Ekman, vilket visar avaekens friska uppsyn. Men Ekman gjorde nog ingen inre besiktning och så på graden av murkenheten som ju alltid finns i gamla träd. Bland annat efter ett blixtnedslag 1948 (Andersson 1999) gjordes så småningom en grundlig restaurering 1962. Man sågade då ut en lucka i stammen och tog bort allt ruttet som fanns inuti. Trädet fylldes därefter med småsten – inte mindre än 13 m^3 – och ett dräneringsrör lades in i botten. Det hela förseglades så med betong. Man passade också på att staga flera av de större grenarna med järnstänger. Dessa uppgifter har jag hämtat från Länsstyrelsens upplysningstavla vid Avagårdarna. Av tavlan framgår också att tre sällsynta lavar växer på avaekens bark, nämligen matt pricklav, *Arthonia pruinata*, gul dropplav, *Cliostomum corrugatum*, och gammelekslav, *Lecanactis amylacea*. Det lämnas också uppgifter om utseendet på dessa lavar till besökarnas förnöjelse, så att de själva kan leta upp de sällsynta lavarna. Ekbarken är en rik miljö, både för lavar och insekter. Av de senare har cirka 1000 arter, varav 500 arter skalbaggar, påträffats på svenska ekar.

Avaeken fridlystes som naturminne 1911.

Litteratur

- Andersson F., 1999: Historisk lekplats för mån med måttband. *Sveriges Natur*, s. 73.
Ekman S., 1945: Ava-eken på Fårön. *Svenska Linnésällskapets årsskrift*, s. 60–64.
Johansson K., 1911: Om Ava-eken. *Sveriges Natur*, s. 18–22.
Johnson H., 1975: Träd från hela världen. *Generalstabens Litografiska Anstalt*, s. 258.
Linnæus C., 1745: *Carl Linnæi Öländska och Gothländska Resa på Riksens Högloflige Ständers befallning förrättad Åhr 1741*. Stockholm och Uppsala.
Nyman C.F., 1842: Bidrag till Gottlands Flora. *K. V.A. Handl.* 1840.
Säve P. A., 1866: Svenska fornminnen, 2. Hörsne-eken på Gotland. *Ny Illustrerad Tidning*, s. 303.
Säve P. A., 1870: *Skogens sagor*. Stockholm.

Stig Högström
Neptungatan 21
621 41 Visby

Öppet hus sommaren 2001

Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år.

Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa lika-sinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 18.30 (udda veckor) med början 18 juni fram till och med 13 augusti.

Adress: Södra Murgatan 45, Visby

Vägbeskrivning: Parkering finns vid Östercentrum och Murgrönan. Gå in på Hansabios gård (ingång från S. Murgatan), genom grind i lågt plank till vänster och sedan dörren i huset på höger sida (samma hus som biografen). Vi disponerar en stor lokal i bottenplanet och ett mindre rum en trappa upp i IOGT/NTO:s lokaler.

Innehåll

3	Mattias Iwarsson: Återfynd av luktvicker på Gotska Sandön.
5	Jörgen Petersson: Nyheter i Gotlands flora 2000
16	Gun Ingmansson: Veronika
23	Exkursionsrapporter 2000
31	Bo Göran Johansson: Liten vårresa till Lilla Karlsö
35	Stig Högström: Avaeken fortsätter att växa